

Харламова Г. О.

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економічної кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
ganna.kharlamova@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3614-712X>

Наумова М. О.

кандидат економічних наук, асистент кафедри економічної кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
mariianaumova@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3670-0231>

МІЖНАРОДНІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ПУБЛІКАЦІЙ У НАУКОВИХ ВИДАННЯХ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ: УРОКИ ДЛЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ РЕДАКЦІЙНИХ ПРАКТИК*

Анотація. Статтю присвячено дослідженню різних моделей оплати за публікацію статті як фінансового механізму наукових видань відкритого доступу. Такі видання сприяють поширенню наукових знань, підвищують відкритість/видимість праць дослідників і прискорюють обмін інформацією. Традиційна модель передплати створює певні перешкоди для доступу до наукової інформації, а висхідна тенденція до відкритого доступу пропонує альтернативу, даючи змогу дослідженням бути доступними всім охочим. Однак ця модель також вимагає від авторів оплати за публікацію, що може стати певним фінансовим тягарем, особливо для осіб з обмеженими ресурсами. Стаття акцентує на необхідності глибшого розуміння наслідків комерціалізації відкритого доступу та його впливу на наукову спільноту. Отримані результати свідчать, що середній розмір оплати за публікацію варіюється залежно від престижності видавництва та моделі відкритого доступу (золота чи гібридна), що підкреслює необхідність підтримки вчених науковими установами й міжнародними організаціями. Вартість публікації наукової статті охоплює різні витрати, зокрема на рецензування, набір тексту, редагування, онлайн-хостинг, архівування. Отже, є кілька способів оплати публікації статті в наукових виданнях відкритого доступу: особисте фінансування, гранти і стипендії, організації та установи (інституційні субсидії), діамантова або платинова моделі відкритого доступу, співавторська підтримка, спеціальні програми й знижки. Важливо забезпечити вищу прозорість формування цін, щоб автори могли краще оцінювати свої можливості та приймати обґрунтовані рішення щодо публікацій, а також задля гармонізації редакційних практик українських наукових видань із міжнародними стандартами з метою конкурентоспроможної інтеграції України в європейський простір відкритої науки.

Ключові слова: відкритий доступ, відкрита наука, наукові видавництва, наукові видання, APC.

JEL classification: D22, D40, D43, L11, L13.

DOI: 10.32987/2617-8532-2024-5-76-90.

*Статтю підготовлено в межах проєкту НФДУ № 24ДФ013-02 «Теоретичні засади гармонізації редакційних практик українських наукових видань із міжнародними стандартами для конкурентоспроможної інтеграції України до європейського простору відкритої науки» (2024–2026) (Конкурс «Передова наука в Україні», номер проєкту 2023.03/0192).

© Харламова Г. О., Наумова М. О., 2024

Наукові видання відкритого доступу набувають дедалі більшої популярності серед науковців, адже вони забезпечують вільний доступ до результатів досліджень, сприяючи поширенню знань та прискоренню наукового прогресу. Ці видання поділяються на ті, що публікують безкоштовно, й ті, за які стягують плату. Виконане нами дослідження показало, що більшість статей публікуються комерційними видавництвами, які стягують за це плату (англ. *article processing charge*, APC) для покриття витрат на рецензування, редагування та друк статей. Подібна практика дає змогу авторам публікувати свої роботи без необхідності підписки для читачів.

Актуальність цього дослідження обумовлена швидким зростанням ролі відкритого доступу (далі – ВД) у світовій науковій спільноті, зокрема у зв'язку з переходом багатьох державних і міжнародних грантових програм до політики ВД. Водночас в Україні питання фінансування публікацій у виданнях ВД залишається недостатньо вивченим. Відсутність єдиних підходів до визначення фінансових механізмів, а також гармонізації редакційних практик із міжнародними стандартами створює серйозні виклики для науковців, які прагнуть публікувати свої дослідження у високореєтингових журналах.

Таким чином, є нагальна потреба у вивченні та впровадженні найкращих міжнародних практик, що стосуються фінансових механізмів підтримки ВД. Це включає аналіз моделей APC, політик фінансування дослідницьких проєктів і гармонізацію редакційних стандартів. Для України, яка активно інтегрується у світовий науковий простір [1], важливо зібрати й адаптувати найкращі практики,

що сприятимуть підвищенню доступності та якості наукових публікацій, а також зміцненню позицій вітчизняних видань на міжнародній арені. Варто зазначити, що публікацій, які повноцінно охоплювали б фінансові аспекти чи гармонізацію редакційних практик українських видань із міжнародними стандартами, не виявлено. Наявні джерела здебільшого стосуються загальних аспектів відкритого доступу чи фінансових моделей у світовій практиці. Тож ми намагалися нашим дослідженням заповнити цю прогалину, поєднуючи аналіз міжнародних практик із локальними умовами, що підтверджує його актуальність і новизну.

Мета статті – за допомогою аналітичного огляду поширених моделей оплати публікації статей у наукових виданнях ВД узагальнити й запозичити найкращий досвід для українських наукових видань.

Індустрія академічних публікацій функціонує на основі складної бізнес-моделі, ключовими елементами якої є [2]:

1. Рецензування. Автори відправляють свої дослідницькі роботи в наукові видання, де вони проходять ретельне рецензування. Цей етап включає незалежну оцінку з боку фахівців у цій галузі, які оцінюють якість, достовірність і актуальність дослідження. Рецензування забезпечує відповідність наукової праці високим стандартам та сприяє підтримці довіри до опублікованих матеріалів.

2. Редакційна колегія. Кожний журнал має редакційну колегію, що контролює процес рецензування й ухвалює остаточні рішення щодо публікації статей. Члени редакційної

колегії – експерти у своїх галузях, завдяки чому вони здатні об'єктивно оцінити представлені дослідження та забезпечити їх відповідність високим науковим стандартам.

3. Публікація. Після успішного проходження рецензування й прийняття статті її публікують у виданні в друкованому чи цифровому форматі або в обох версіях. Це робить дослідження доступними для широкої аудиторії, включаючи науковців, студентів і практиків.

4. Передплата. Бібліотеки й будь-які зацікавлені сторони можуть передплачувати періодичні видання для отримання доступу до їхнього контенту. Плата за передплату може значно варіюватися залежно від видання та видавця, що створює додаткові перешкоди для доступу до наукової інформації.

5. Відкритий доступ. Останніми роками спостерігається висхідна тенденція до публікації досліджень у форматі ВД. Це означає, що вони розміщуються на інтернет-ресурсах у вільному доступі. За цієї моделі автори можуть сплачувати внесок видавцю для покриття витрат на рецензування та публікацію.

6. Авторські збори. Деякі видавництва стягують з авторів плату за публікацію їхніх робіт у виданнях ВД. Такі збори часто фінансуються установами, де працюють автори, або дослідницькими грантами, що підкреслює важливість підтримки наукових досліджень та їх доступності для наукової спільноти.

Взаємозв'язок між виданнями ВД і оплатою за публікацію статті полягає в тому, що така плата є основним джерелом фінансування для багатьох зазначених видань.

Під оплатою за публікацію статті розуміється сума, яку автори чи їхні наукові установи сплачують, щоб надати відкритий доступ до своїх публікацій; це дає змогу користувачам безоплатно читати, завантажувати та ділитися науковими статтями.

Згідно з одним дослідженням, за 25 років було опубліковано 460 статей із питань зборів за публікацію наукових праць, що відповідає середньому рівню 17,7 статті на рік і вказує на пильну увагу до теми APC у науковому співтоваристві. Щодо географії досліджень за цим напрямом варто зауважити, що наукові публікації здебільшого здійснювалися вченими зі США (20,86 %) й Великої Британії (12,48 %) за незначної участі країн із низькими доходами (наприклад, менш ніж 5 % публікацій з Африки та Південної Азії) [3].

ВД передбачає можливість призупинити постійне зростання цін на передплату примірників періодичних видань, відкриваючи шлях некомерційним організаціям і університетам, які можуть фінансувати видання з мінімальними зборами для покриття фактичних витрат на публікацію.

Збільшення числа видань ВД призвело до посилення конкуренції між видавцями, але також до появи олігополістичного ринку, де домінують кілька великих гравців. Така концентрація дає змогу цим видавцям підтримувати високі APC без втрати обсягу поданих статей. Хоча видання ВД орієнтовані на розширення відкритості доступу до публікацій і результатів досліджень, запровадження оплати за публікацію створило значні фінансові бар'єри для дослідників із країн з низьким і середнім рівнем доходу, таким чином підриваючи основопо-

ложну мету концепції відкритої науки. Поряд із цим А. Ачарджи та П. Ачарджи у своїй статті [4] розглядають виникнення на тлі відкритого доступу «хижацьких» журналів, що експлуатують модель ВД для максимізації прибутку без забезпечення належної якості рецензування й підвищують ризик зниження редакційних стандартів у гонитві за цією неправомірною вигодою. Тому в контексті платних видань питання недоброчесної поведінки залишається нагальним та дискусійним.

Розглянемо «різнокольорові» моделі відкритого доступу [5]:

1. Золотий відкритий доступ: статті стають доступними безкоштовно одразу після публікації; автори зберігають авторські права, але повинні сплатити APC для компенсації витрат видавництва на підготовку статті до публікації (рецензування, набір тексту, редагування, онлайн-хостинг, архівування тощо). При цьому APC може бути сплачено автором або фінансуючою організацією, наукове видання має бути включено в Каталог журналів відкритого доступу (DOAJ).

2. Зелений відкритий доступ: самоархівування препринтів, постпринтів, видавничої версії (PDF) у некомерційному цифровому сховищі. При цьому правила видавництва відрізняються, але зазвичай використання такої моделі означає, що автор передає свої права видавництву та накладається обмеження на те, де він може розміщувати роботу. Однак перевагою є відсутність APC.

3. Діамантовий/платиновий відкритий доступ: жодних зборів з авторів і читачів; публікація фінансується із зовнішніх джерел. Ідеально підходить для дослідників з обмеженим фінансуванням.

4. Гібридний відкритий доступ: пропонує варіанти як ВД, так і передплати в межах одного видання. Такі видання надають автору можливість під час подання статті опублікувати її в межах або ВД (необхідно внести APC, щоб компенсувати витрати видавця на підготовку статті), або моделі передплати – Standard Subscription-Based (без жодних APC). Статті, опубліковані за цією моделлю, не лише будуть доступні всім охочим через ВД, а й потраплять до рук передплатників, що забезпечить максимальне охоплення читачької аудиторії.

5. Бронзовий відкритий доступ: статті доступні безоплатно, але не мають чіткої ліцензії на повторне використання чи поширення в презентаціях, матеріалах курсів тощо, тому такі статті не можуть вважатися повністю відкритими.

6. Синій відкритий доступ: уможливорює архівування тільки постпринтів або видавничої версії (PDF). Багато видавництв накладають ембарго на академічну публікацію, не дозволяючи архівувати її раніше, ніж через 12 місяців після оприлюднення.

7. Жовтий відкритий доступ: дозволяє авторам архівувати препринтну версію своєї роботи, що включає будь-яку її видану версію до моменту остаточної публікації (видавнича версія).

8. Білий відкритий доступ: автори не можуть архівувати жодні версії своїх робіт, включаючи препринт, постпринт або видавничу версію.

9. Чорний відкритий доступ: ідеться про незаконне розповсюдження публікацій у відкритому доступі в обхід платного доступу.

П. Субер для усунення неоднозначності запропонував ще такі моделі ВД: «gratis» (означає «безкоштовно»),

тобто статті у вільному доступі, без будь-яких витрат для читача, але використання може бути обмежене умовами авторського права чи ліцензіями; і «libre» (означає «відкрито»), коли статті не лише доступні безоплатно, а й можуть бути повторно використані, скопійовані або змінені відповідно до умов відкритих ліцензій [6]. Проте ці моделі не дістали широкої підтримки в науковій спільноті.

Повертаючись до витоків, ВД був запропонований як спосіб зробити результати досліджень доступними для всіх, щоб «прискорити дослідження, збагатити освіту, поділитися знаннями багатих із бідними й бідних із багатими, зробити цю літературу максимально корисною та закласти основу для об'єднання суспільства в спільній інтелектуальній розмові й пошуку знань» [7]. Тобто оригінальні статті стають доступними для всіх, у кого є Інтернет, на безоплатній і постійній основі та одразу після публікації.

Проте цей рух до відкритої науки суперечить моделі традиційного комерційного видавництва, орієнтованого на одержання прибутку. Деякі видання за передплатою, відомі як гібридні журнали, пропонують дослідникам можливість сплатити APC, щоб публікації набули статусу відкритого доступу. К. Дж. Логан зазначає, що гібридна модель ВД від початку була задумана як перехідний крок до повністю відкритої публікації, проте багато видавців завдяки такій моделі практикують «подвійне отримання прибутку», стягуючи APC разом зі збором передплатних платежів за статті з ВД, тобто ці видавці беруть плату за одну й ту саму статтю кілька разів, що примножує їхні доходи [8]. Відповідно, цієї початкової мети

не було досягнуто, оскільки видавці отримують більшу фінансову вигоду саме від застосування гібридної моделі: APC у гібридних журналах вища, ніж у виданнях золотої моделі ВД, що лягає додатковим тягарем на дослідників [9; 10]. На противагу цьому припущенню, на офіційному сайті видавництва «Elsevier» зазначено, що вони стягують плату або тільки за публікацію статті, або лише за передплату на видання, але ніколи не стягують плату за одну й ту саму статтю двічі, бо чітко дотримуються політики відсутності «подвійного занурення» (англ. *double-dipping policy*). Тобто під час визначення вартості передплати враховуються тільки статті за передплатою, а кількість статей, опублікованих у ВД, не впливає на вартість передплати [11]. «Elsevier» встановлює APC на основі таких критеріїв, які застосовуються виключно до статей відкритого доступу: 1) якість наукового видання (вимірюється за показником Field Weighted Citation Impact Tier); 2) редакційні, рецензійні й технічні процеси журналу; 3) ринкова кон'юнктура; 4) конкурентні чинники; 5) інші джерела доходу, пов'язані з виданням. Із січня 2024 р. «Elsevier» запустив пілотну програму з встановлення APC для 143 видань золотої моделі ВД відповідно до рівня доходу країни автора [12]. Попри проголошення прозорого ціноутворення, «Elsevier» не надає офіційної інформації про відсоткове співвідношення витрат на публікацію однієї статті, а лише наводить вказані критерії.

Прозорість формування APC є критично важливою для авторів, які прагнуть зрозуміти, за що вони платять і які чинники впливають на вартість публікації.

«BioMed Central» (BMC) є одним із перших видавців наукових видань, який запровадив модель публікаційної оплати для відкритого доступу, хоча спочатку не знав, якою буде його бізнес-модель. Оскільки BMC був піонером у цьому підході, він також став першим, хто запропонував програми членства для організацій і установ. Ці програми дають змогу бібліотекам та науковим установам сплачувати членський внесок, який може покривати публікаційні витрати для їхніх співробітників. Це стимулює дослідників публікувати свої роботи у ВД та спрощує процес фінансування публікацій. BMC було придбано «Springer» у 2008 р., а «Springer» у 2015 р. було придбане групою видавництва «Holtzbrinck» і стало частиною «Springer Nature». До прикладу, Wilfrid Laurier University є інституційним членом BMC. Це означає, що викладачі, співробітники й студенти цього університету отримують знижку 15 % на APC для всіх дослідницьких статей, прийнятих до публікації у виданнях BMC [13].

Видавництво «Springer Nature» є лідером на ринку ВД як за обсягом статей, так і за доходами від APC, великою мірою завдяки стратегії поглинання інших видавців і створення нових журналів.

Ф. Шу та В. Ларів'єр зазначають, що середня величина APC у виданнях гібридної моделі ВД (2 412 дол. США) у 2020 р. майже вдвічі перевищувала аналогічний показник у виданнях золотої моделі ВД (1 226 дол. США) [14]. Цікаво, що деякі установи стягують вищу APC, ніж комерційні видавництва. Наприклад, видавництво Оксфордського університету встановлює APC більшу за середню

для видань із золотим відкритим доступом (2 972 дол. США) порівняно з іншими видавництвами [14].

Протягом 2015–2020 рр. витрати на APC значно зросли в шести країнах із різними політиками ВД – у США, Китаї, Великій Британії, Франції, Нідерландах і Норвегії, що призвело до глобальних доходів від APC в обсязі понад 2 млрд дол. США на рік.

Д. Соломон і Б.-К. Бьорк у своїй науковій праці розглядають питання оплати публікацій у контексті ВД та роблять акцент на переході від традиційних моделей передплати до фінансування через APC, що стало актуальним для науково-дослідницьких університетів США й Канади. Їхнє дослідження охопило чотири університети, де було зібрано інформацію про розмір APC із різних джерел, у т. ч. баз даних і метаданих Web of Science. Аналіз включає 7 629 платіжних записів і 14 356 статей ВД. Ці дослідники отримали такі результати: середній розмір APC для журналів золотої моделі ВД становить 1 775 дол. США, у гібридних виданнях – 2 887 дол., а у виданнях, що перейшли на модель ВД, – близько 1 825 дол. США. Автори підкреслюють, що APC більш характерна для природничих і фундаментальних наук, тимчасом як у соціальних та гуманітарних науках спостерігається міждисциплінарність [10].

Принагідно зазначимо, що існують такі ініціативи, як OpenAPC, яка збирає й поширює набори даних про збори, сплачені за публікацію ВД на GitHub відповідно до відкритої ліцензії бази даних. OpenAPC діє в Білефельдській університетській бібліотеці. Цей проєкт створено у співпраці з робочою групою DINI Electronic

Publishing, а з 2021 р. він є частиною OpenAIRE Nexus [15].

Ціни за публікацію статей у наукових виданнях за 2023 р. істотно варіюються залежно від видавництва й типу публікації (золота чи гібридна модель ВД), що наведені в таблиці. Найширший ціновий діапазон спостерігається у видавництві «Springer Nature», де ціни на публікації гібридної моделі ВД коливаються від 1 890 до 11 690 дол. США. Загалом публікації золотої моделі ВД мають ширший діапазон цін, ніж гібридні. Такі видавництва, як «Elsevier» і «Springer Nature», виставляють максимальні ціни для публікацій у гібридних виданнях, що вказує на різні підходи до монетизації в моделях ВД. На відміну від згаданих видавництв, MDPI пропонує доступніші ціни на публікації у виданнях золотої моделі ВД (від 556 до 2 895 дол. США), що робить його привабливішим для авторів з обмеженим бюджетом. Видавництва «Wiley» і «PLOS» також встановлюють мінімальні ціни на публікації в певних виданнях.

А. Боррего дослідив чинники, що впливають на рівень APC, а також розкид цін у різних наукових виданнях. У його праці розглядаються переваги й недоліки витрат на публі-

кацію для авторів, наукових установ і читачів, що допомагає зрозуміти поточні тенденції в публікаційних практиках. Науковець дійшов таких основних висновків [17]:

- Кореляція між імпакт-факторами та APC вказує на те, що видавці встановлюють оплату на основі рейтингу видань.

- Ставлення авторів до сплати APC варіюється та різною мірою залежить від галузі науки, в якій проводяться наукові дослідження, попереднього досвіду оплати публікацій і наявності грантів для покриття цих витрат. Щодо можливості звільнення від оплати за публікацію, то дослідження вказують на обмеженість їх застосування через активне зростання чисельності співавторів та невідповідність критеріям для їх отримання.

- Бібліометричний аналіз підтверджує думку, що видання з APC мають такий самий вплив на цитованість, як і ті, що залежать від альтернативних джерел фінансування, тобто не виникає побоювання, що APC можуть знизити якість і ретельність рецензування.

- У каталозі DOAJ представлено багато як діамантових видань, так і видань із низькими APC.

Таблиця

Ціни за публікацію статей у відомих наукових видавництвах світу за 2023 р., дол. США

Видавництво	Ціна за публікацію статті
Elsevier (Gold)	200–8 900
Elsevier (Hybrid)	200–10 100
Frontiers (Gold)	1 285–3 295
MDPI (Gold)	556–2 895
PLOS (Gold)	1 805–6 300
Springer Nature (Gold)	790–6 850
Springer Nature (Hybrid)	1 890–11 690
Wiley (Gold)	725–5 740
Wiley (Hybrid)	1 000–6 100

Складено авторами за: [16].

• Деякі прихильники ВД вважають, що витрати на публікацію в наукових виданнях мають компенсуватися дослідницькими грантами (науковими фондами) або бібліотеками, які можуть використати кошти, раніше надані на передплату. Вони припускають, що перехід до системи оплати за публікацію зробить ринок більш конкурентним і прозорим. Дослідники будуть обізнані щодо вартості APC, що підвищить їхню чутливість до цін при виборі місця публікації своїх досліджень. Однак для інституцій із високою науковою активністю перехід на модель APC може призвести до збільшення витрат.

Окремі наукові видання встановлюють вищу APC, щоб компенсувати додаткові витрати, які можуть включати оплату праці редакторів, витрати на просування журналу, створення новинного контенту або розвиток видавничих технологій.

Дж. Хаутон, П. Шіхан і К. Стіл [18] узагальнили компоненти витрат на публікацію, зазначені в працях [19–21]. Цифри не можуть бути зіставлені безпосередньо, оскільки кожен автор класифікує витрати по-своєму. Компоненти витрат такі:

- Консалтингова компанія «SQW»: редакційна робота й набір тексту (33 %), публікація та дистрибуція (23 %), рецензування (22 %), продажі й маркетинг (13 %), управління підпискою (7 %) і просування для авторів (2 %) [19].

- Д. Кінг і К. Тенопір: витрати на опрацювання першого примірника та рецензування рукопису (15 %); редагування, форматування й індексація (22 %); підготовка основних зображень та графіків (20 %); непрямі витрати (43 %) [20].

- М. Уолтхем: створення контенту – це всі витрати, пов'язані з підготовкою статті до друку та розміщенням на сайті (34 %); випуск друкованих версій (25 %), онлайн-версій (3 %); друкована дистрибуція й виконання замовлень (12 %); онлайн-дистрибуція та виконання замовлень (2 %); видавнича підтримка (24 %) [21].

Не всі видання оприлюднюють на сайті структуру витрат на підготовку та публікацію статті. Наведемо приклад: на офіційному сайті українського видавництва «Virtus Interpress», що спеціалізується на випуску наукових видань і книжок у царині соціальних наук та гуманітарних дисциплін, авторам публікації у виданні ВД пропонується «Corporate Governance and Sustainability Review» за 480 євро. При цьому в розділі APC прозоро зазначено, що метою оплати є покриття витрат на опрацювання рукопису та перетворення його на готову статтю. Під час подання рукопис проходить через кілька команд, які працюють разом із маркетинговими, комунікаційними й технічними фахівцями, щоб гарантувати приділення статті належної уваги [22]:

1) команда редакційного відбору, яка виконує початкові технічні та етичні перевірки (разом із редакторами й редакційними асистентами);

2) виконавча редакційна команда, що відповідає за координацію процесу рецензування з редакційною колегією видання та зовнішніми рецензентами;

3) команда забезпечення редакційної якості, яка проводить остаточну перевірку перед прийняттям статті, аби переконатися, що рукопис і процес його рецензування відпові-

дають редакційній політиці та специфічним вимогам видання;

4) команда з виробництва, що займається підготовкою рукопису до публікації у форматі видання;

5) команда коректури, яка керує процесом коригування;

6) команда з індексування та архівування, що працює з відповідними індексами й архівними службами, пов'язаними з конкретним виданням;

7) служба підтримки, яка відповідає на всі запитання, що виникають у процесі публікації;

8) поширення опублікованих статей як серед міжнародної наукової спільноти, так і ширшої аудиторії, включаючи ініціативи щодо просування опублікованих досліджень і максимізації їх впливу.

Частину зборів за публікацію (APC) видання реінвестує в технічні системи, які підтримують ці послуги, щоб відповідати очікуванням авторів, рецензентів, читачів та інших зацікавлених сторін.

Вважаємо, що при встановленні ціни на публікацію має бути враховано фактично витрачений час на підготовку статті до друку за різними видами робіт. Наведемо перелік компонент розрахунку часу на підготовку статті: 1) попередній огляд рукопису на предмет його відповідності тематиці видання, дотримання вимог до структури й змісту статті та технічних вимог, аналіз тексту статті тощо; 2) перевірка рукопису на плагіат; 3) перевірка англомовних анотацій на якість перекладу й текстів англомовних статей; 4) пошук рецензентів; 5) процес рецензування; 6) літературне редагування статей; 7) комунікація/листування з рецензентами та авторами в процесі

рецензування; 8) листування, комунікація з учасниками всього процесу (автором, рецензентами, літературним редактором, англомовним редактором, коректором); 9) робота в системі/базі OJS, робота із сайтом, викладення статей/номерів на сайт, оновлення актуальних даних тощо; 10) заповнення звітів, формулярів, форм для індексації, опитувальників тощо; 11) присвоєння DOI; 12) моніторинг статті в базах даних; 13) верстка номера, перевірка/коригування метаданих і вихідної інформації про статті в системі OJS, перевірка готових номерів тощо; 14) виставлення рахунків авторам. Зазначений перелік не є вичерпним та може доповнюватися.

Видавці можуть пропонувати знижки на оплату статей, серед яких ми виокремили найпопулярніші позиції:

- Видавництва «American Chemical Society», «Cambridge University Press» надають 100-відсоткову знижку на APC для авторів, які публікують свої статті в межах угоди «Read & Publish» [23; 24].

- Видавництво «Association for Computing Machinery» [25] пропонує 100-відсоткову знижку на APC для авторів у своїх виданнях за такими критеріями: 1) повне (100 %) звільнення від сплати APC для авторів із країн з низьким рівнем доходу за даними Світового банку; 2) знижка 50 % від ціни APC для авторів із країн з доходом, меншим за середній; 4) повне (100 %) звільнення від сплати APC для авторів із країн, охоплених угодами з організаціями «EIFL» та «Research4Life».

- Видавництво «IOP» [26] пропонує 100-відсоткову знижку на APC для

авторів, які публікують статті у виданнях гібридної й золотої моделей ВД. Для авторів із країн з низьким рівнем доходу, згідно з визначенням Світового банку станом на липень 2023 р., і тих, що перелічено в «Групі А», передбачено повне (100 %) звільнення від сплати APC у будь-якому виданні, яке належить «ІОР», за умови дотримання певних критеріїв.

- Видавництво «SAGE» [27]: організація «EIFL» (Електронна інформація для бібліотек) домовилася про скасування та зниження плати для авторів із країн-партнерів «EIFL» у разі публікації у виданнях з повністю відкритим доступом (золота модель ВД). Окрім того, автори з наукових установ Естонії, Латвії, Литви, Палестини та Словенії, які підписали угоду «Read & Publish», можуть публікуватися безоплатно в гібридних виданнях «SAGE Choice».

- Видавництво «Wiley» [28]: автори з наукових установ у країнах із низьким рівнем доходу мають право на автоматичне звільнення від сплати APC у разі публікації в повністю відкритому виданні «Wiley». До того ж у партнерстві з «Research4Life» деякі видання можуть пропонувати додаткові ініціативи щодо звільнення від APC.

- Видання діамантової моделі ВД публікують статті безоплатно для читачів і авторів; знайти такі журнали можна, виконавши пошук на сайті довідника видань ВД – DOAJ.

Зі зростанням популярності моделі публікацій з APC дослідницькі установи почали вживати заходи для сприяння відкритим публікаціям серед своїх учасників і для вирішення адміністративних питань, пов'язаних із платежами. У межах угод про ВД із

видавництвом «Springer Nature» багато установ покривають витрати дослідників на публікацію статей у виданнях ВД. Одним зі способів фінансової підтримки дослідників для оплати статей є укладення угод із видавцями самостійно або про консорціум між багатьма установами. Угода про ВД передбачає [29]: 1) повне покриття – 100 % APC сплачується установою; 2) відсоткову знижку – наприклад, 10 % преїскурантної ціни APC; 3) фіксовану вартість покриття – приміром, до 1 000 євро, які виплачуються установою. Запровадження таких програм членства стало вагомим внеском у підтримку стійкої моделі фінансування відкритих видань, полегшуючи доступ до наукових досліджень.

Із підвищенням обізнаності про важливість відкритої науки та збільшенням кількості видань ВД чимало організацій і установ стали активніше підтримувати своїх дослідників у фінансуванні публікацій, що сприяє подальшому зростанню частки статей, які покриваються інституційним членством у майбутньому [30].

Деякі дослідницькі гранти включають кошти на оплату APC. Це особливо поширено в західних країнах, де фонди закладають витрати на публікацію в бюджети грантів, що полегшує авторам доступ до публікації результатів дослідження [31; 32].

Наукові видання ВД роблять наголос на доступності й відкритості інформації, замість того щоб обмежувати доступ до наукових робіт через передплату та ліцензії. Багато науковців і організацій прагнуть ділитися своїми дослідженнями через відкриті репозиторії та видання ВД, оскільки це дає змогу ширшому колу людей (сту-

дентам, молодим ученим, викладачам, дослідникам та ін.) отримувати доступ до новітніх наукових досягнень без фінансових бар'єрів, що, власне, являє собою соціальну місію з обміну науковими ідеями в умовах відкритої науки.

Вартість APC значно різниться залежно від видавництва й типу публікацій (золота чи гібридна модель ВД). Це розмаїття створює як можливості, так і виклики для дослідників.

Отже, є кілька способів оплати статті в наукових виданнях ВД:

- особисте фінансування: автор може оплатити APC із власних коштів;
- гранти та стипендії: чимало дослідників використовують кошти від грантів чи стипендій для покриття витрат на публікацію;
- організації й установи (інституційні субсидії): деякі університети та дослідницькі установи мають фонди, спеціальні програми, угоди з видавництвами, які покривають APC для своїх співробітників (щодо консорціумних угод, то групи університетів або дослідницьких інститутів можуть об'єднуватися для укладення

угод із видавцями, що дає можливість їхнім членам публікуватись у виданнях ВД за зниженими цінами чи безкоштовно);

- діамантова або платинова модель ВД: наукові видання повністю відкриті для доступу та не стягують APC з авторів, замість цього вони можуть фінансуватися за рахунок інституційних субсидій, реклами, спонсорства та ін.;

- співавторська підтримка: якщо у статті кілька авторів, витрати може бути розподілено між ними;

- спеціальні програми та знижки: наукові видання пропонують знижки або повне звільнення від оплати для певних категорій авторів, наприклад із країн, що розвиваються.

Результати дослідження підкреслюють необхідність глибшого дослідження проблематики APC, оскільки зростає потреба в підвищенні прозорості формування APC і фінансової сторони видань ВД, разом із аналізом думок і викликів за цим напрямом, особливо з часткою уваги до відмінностей у регіональних контекстах.

Список використаних джерел

1. Ярошенко Т., Ярошенко О. Відкритий доступ та відкрита наука: виклики часу. 2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/f35ecde5-1e6e-4f08-84db-75a2c8fbf6fc/download>.
2. Ghoshal A. The commodification of academic publishing – Relevance to cancer palliative care literature. *Current Medicine Research and Practice*. 2023. Vol. 13, Iss. 4. P. 184-191. DOI: https://doi.org/10.4103/cmrrp.cmrrp_111_23.
3. Nwagwu W. E. Nature and characteristics of global attention to research on article processing charges. *The Journal of Academic Librarianship*. 2023. Vol. 49, Iss. 6, 102808. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102808>.
4. Acharjee A., Acharjee P. Democratizing Knowledge or Closing Gates? A Critical Examination of Article-Processing Charges. *Scientific Publishing Ecosystem*. 2024. P. 79-104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-97-4060-4_5.
5. The Many Colors and Types of Open Access: A Guide. *eContent Pro*. 2023. URL: <https://www.econtentpro.com/blog/colors-of-open-access/261>.

6. Suber P. 4-7. Gratis and Libre Open Access. *Knowledge Unbound*. 2019. URL: <https://knowledgeunbound.mitpress.mit.edu/pub/dqxpfvy7/download/pdf>.
7. Read the open access initiative. *Budapest Open Access Initiative*. 2002. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>.
8. Logan C. J. We can shift academic culture through publishing choices. *F1000Research*. 2017. No. 6. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.11415.2>.
9. Laakso M., Björk B.-C. Hybrid open access – A longitudinal study. *Journal of Informetrics*. 2016. Vol. 10, Iss. 4. P. 919-932. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2016.08.002>.
10. Solomon D., Björk B.-C. Article processing charges for open access publication – the situation for research intensive universities in the USA and Canada. *PeerJ*. 2016. No. 4, e2264. DOI: <https://doi.org/10.7717/peerj.2264>.
11. No double dipping. *Elsevier Policies*. URL: <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing>.
12. Article Publishing Charges (APCs). *Elsevier Policies*. URL: <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing>.
13. BMC: Journals. *Laurier*. URL: <https://library.wlu.ca/research/resources/bmc-journals>.
14. Shu F., Larivière V. The oligopoly of open access publishing. *Scientometrics*. 2024. Vol. 129. P. 519-536. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-023-04876-2>.
15. OpenAPC : вебсайт. URL: <https://openapc.net>.
16. An open dataset of article processing charges from six large scholarly publishers (2019-2023) / L. A. Butler et al. *arXiv*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2406.08356>.
17. Borrego A. Article processing charges for open access journal publishing: A review. *Learned Publishing*. 2023. Vol. 36, Iss. 3. P. 359-378. DOI: <https://doi.org/10.1002/leap.1558>.
18. Houghton J. W., Sheehan P., Steele C. Research communication costs in Australia: Emerging opportunities and benefits. *Report to Department of Education, Science and Training*. 2006. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1003951>.
19. Costs and business models in scientific research publishing. *Wellcome Trust*. 2004. URL: https://wellcome.org/sites/default/files/wtd003184_0.pdf.
20. King D. W., Tenopir C. An Evidence-based Assessment of the «Author Pays» Model. *Nature Forum*. 2004. URL: https://trace.tennessee.edu/utk_infosciepubs/435/.
21. Waltham M. JISC: learned society open access business models. 2005. URL: <https://marywaltham.com/JISCReport.pdf>.
22. APC (only for OA publication option). *Virtus Interpress*. URL: <https://virtusinterpress.org/APC-only-for-OA-publication-option.html>.
23. Open Access Pricing for Authors. *ACS Publications*. URL: <https://acsopencscience.org/researchers/oa-pricing>.
24. Cambridge University Press APCs for open access publishing. *EIFL*. URL: <https://eifl.net/apcs/cambridge-university-press-apcs-open-access-publishing>.
25. Open Access Publication & ACM. *Association for Computing Machinery*. URL: <https://www.acm.org/publications/openaccess>.
26. Paying for open access. *IOPscience*. URL: <https://publishingsupport.iopscience.iop.org/questions/paying-for-open-access/#Waivers>.
27. SAGE APCs for open access publishing. *EIFL*. URL: <https://eifl.net/apcs/sage-apcs-open-access-publishing>.
28. Waivers and Discounts. *Wiley*. URL: <https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/open-access/article-publication-charges/waivers-and-discounts.html>.
29. Open access agreements – information for authors. *Springer Nature*. URL: <https://www.springernature.com/gp/open-science/oa-agreements>.

30. Klebel T., Ross-Hellauer T. The APC-barrier and its effect on stratification in open access publishing. *Quantitative Science Studies*. 2023. Vol. 4, Iss. 1. P. 22-43. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00245.

31. Butler L. A. Funding the Business of Open Access: A Bibliometric Analysis of Article Processing Charges, Research Funding, and the Revenues of the Oligopoly of Publishers. University of Ottawa, 2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.20381/ruor-28896>.

32. Frank J., Foster R., Pagliari C. Open access publishing – noble intention, flawed reality. *Social Science & Medicine*. 2023. No. 317, 115592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115592>.

Ganna Kharlamova

Dr. Sc. (Economics), Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, ganna.kharlamova@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3614-712X>

Mariia Naumova

Ph. D. (Economics), Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, mariianaumova@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3670-0231>

INTERNATIONAL FUNDING MODELS FOR PUBLICATIONS IN OPEN ACCESS SCIENTIFIC JOURNALS: LESSONS FOR HARMONIZING UKRAINIAN EDITORIAL PRACTICES

Abstract. *The article studies different models of article processing charges (APC) as a financial mechanism of open access scientific journals. Open access scientific journals contribute to the broader dissemination of scientific knowledge, increase the visibility of researchers' papers, and accelerate the exchange of information. The traditional subscription model creates certain barriers to access to scientific information, and the growing trend towards open access offers an alternative, allowing research to be accessible to everyone. However, the open access business model also requires authors to pay for publication, that can be a financial burden, especially for researchers with limited resources. The article emphasizes the need for a deeper understanding of the consequences of the commercialization of open access and its impact on the scientific community. The results show that the average APC depends on the prestige of the academic publisher and the open access model (gold or hybrid) that highlights the need for support from research institutions and international organisations. The cost of publishing a scientific article includes various expenses, such as editorial and peer-review processes, typesetting, editing, online-hosting, archiving, etc. Therefore, there are several ways to pay for an article in open access scientific journals: personal funding, grants and scholarships, organisations and institutions (institutional subsidies), diamond or platinum open access models, co-authorship, special programmes, and discounts. It is important to ensure greater transparency in pricing so that authors can better assess their capabilities and make informed decisions about publications, in order to harmonise the editorial practices of Ukrainian scientific journals with international standards for Ukraine's competitive integration into the European open science space.*

Keywords: *open access, open science, academic publishers, scientific journals, APC.*

References

1. Yaroshenko, T., & Yaroshenko, O. (2021). *Open access and open science: challenges of the times*. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/f35ecde5-1e6e-4f08-84db-75a2c8fbf6fc/download> [in Ukrainian].
2. Ghoshal, A. (2023). The commodification of academic publishing—Relevance to cancer palliative care literature. *Current Medicine Research and Practice*, 13(4), 184-191. DOI: https://doi.org/10.4103/cmrrp.cmrrp_111_23.
3. Nwagwu, W. E. (2023). Nature and characteristics of global attention to research on article processing charges. *The Journal of Academic Librarianship*, 49(6), 102808. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102808>.
4. Acharjee, A., & Acharjee, P. (2024). Democratizing Knowledge or Closing Gates? A Critical Examination of Article-Processing Charges. *Scientific Publishing Ecosystem*, 79-104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-97-4060-4_5.
5. eContent Pro. (2023). *The Many Colors and Types of Open Access: A Guide*. Retrieved from <https://www.econtentpro.com/blog/colors-of-open-access/261>.
6. Suber, P. (2019). 4-7. Gratis and Libre Open Access. *Knowledge Unbound*. Retrieved from <https://knowledgeunbound.mitpress.mit.edu/pub/dqxpfvy7/download/pdf>.
7. Budapest Open Access Initiative. (2002). *Read the open access initiative*. Retrieved from <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>.
8. Logan, C. J. (2017). We can shift academic culture through publishing choices. *F1000Research*, 6. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.11415.2>.
9. Laakso, M., & Bjork, B.-C. (2016). Hybrid open access – A longitudinal study. *Journal of informetrics*, 10(4), 919-932. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2016.08.002>.
10. Solomon, D., & Bjork, B.-C. (2016). Article processing charges for open access publication – the situation for research intensive universities in the USA and Canada. *PeerJ*, 4, e2264. DOI: <https://doi.org/10.7717/peerj.2264>.
11. Elsevier Policies. (n. d.). *No double dipping*. Retrieved from <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing>.
12. Elsevier Policies. (n. d.). *Article Publishing Charges (APCs)*. Retrieved from <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing>.
13. Laurier. (n. d.). *BMC: Journals*. Retrieved from <https://library.wlu.ca/research/resources/bmc-journals>.
14. Shu, F., & Lariviere, V. (2024). The oligopoly of open access publishing. *Scientometrics*, 129, 519-536. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-023-04876-2>.
15. OpenAPC. (n. d.). Retrieved from <https://openapc.net>.
16. Butler, L. A., Hare, M., Schönfelder, N., Schares, E., Alperin, J. P., & Haustein, S. (2024). An open dataset of article processing charges from six large scholarly publishers (2019-2023). *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2406.08356>.
17. Borrego, A. (2023). Article processing charges for open access journal publishing: A review. *Learned Publishing*, 36(3), 359-378. DOI: <https://doi.org/10.1002/leap.1558>.
18. Houghton, J. W., Sheehan, P., & Steele, C. (2006). Research communication costs in Australia: Emerging opportunities and benefits. *Report to Department of Education, Science and Training*. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1003951>.
19. Wellcome Trust. (2004). *Costs and business models in scientific research publishing*. Retrieved from https://wellcome.org/sites/default/files/wtd003184_0.pdf.
20. King, D. W., & Tenopir, C. (2004). An Evidence-based Assessment of the «Author Pays» Model. *Nature Forum*. Retrieved from https://trace.tennessee.edu/utk_infosciopubs/435/.
21. Waltham, M. (2005). *JISC: learned society open access business models*. Retrieved from <https://marywaltham.com/JISCReport.pdf>.

22. Virtus Interpress. (n. d.). *APC (only for OA publication option)*. Retrieved from <https://virtusinterpress.org/APC-only-for-OA-publication-option.html>.
23. ACS Publications. (n. d.). *Open Access Pricing for Authors*. Retrieved from <https://acsopendata.org/researchers/oa-pricing>.
24. EIFL. (n. d.). *Cambridge University Press APCs for open access publishing*. Retrieved from <https://eifl.net/apcs/cambridge-university-press-apcs-open-access-publishing>.
25. Association for Computing Machinery. (n. d.). *Open Access Publication & ACM*. Retrieved from <https://www.acm.org/publications/openaccess>.
26. IOPscience. (n. d.). *Paying for open access*. Retrieved from <https://publishingsupport.iopscience.iop.org/questions/paying-for-open-access/#Waivers>.
27. EIFL. (n. d.). *SAGE APCs for open access publishing*. Retrieved from <https://eifl.net/apcs/sage-apcs-open-access-publishing>.
28. Wiley. (n. d.). *Waivers and Discounts*. Retrieved from <https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/open-access/article-publication-charges/waivers-and-discounts.html>.
29. Springer Nature. (n. d.). *Open access agreements – information for authors*. Retrieved from <https://www.springernature.com/gp/open-science/oa-agreements>.
30. Klebel, T., & Ross-Hellauer, T. (2023). The APC-barrier and its effect on stratification in open access publishing. *Quantitative Science Studies*, 4(1), 22-43. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00245.
31. Butler, L. A. (2023). *Funding the Business of Open Access: A Bibliometric Analysis of Article Processing Charges, Research Funding, and the Revenues of the Oligopoly of Publishers*. DOI: <http://dx.doi.org/10.20381/ruor-28896>.
32. Frank, J., Foster, R., & Pagliari, C. (2023). Open access publishing – noble intention, flawed reality. *Social Science & Medicine*, 317, 115592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115592>.